

Ромська мова

5–9 класи

Програма
для загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

2012

Пояснювальна записка

Програма курсу "Ромська мова" для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою укладена відповідно до вимог нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України „Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти” від 23 листопада 2011 р. № 1392.

Предметом цієї програми є ромська мова, а також ромська література, основи ромської історії та культури. Ромська мова (далі – романі) є в Україні єдиним представником індійської групи індоєвропейської родини мов. На всіх мовних рівнях вона має значні відмінності від інших мов народів України, у тому числі й індоєвропейських. Особливістю сучасного стану романі є відсутність усталеної літературної норми, доволі велике діалектне розмаїття (яке, проте, не заважає спілкуванню). Утім, протягом останніх 20 років триває активний процес становлення романі як багатофункціональної мови.

Зважаючи на особливості історії ромського народу, через які він не мав і не має власної держави та проживає в різних країнах світу, передусім – Європи, ромську літературу, представлену у програмах для оглядового ознайомлення, складають твори ромських авторів з різних країн.

Суб'єктами програм є всі учасники навчально-виховної роботи у загальноосвітній школі, але насамперед: учителі-філологи та учні-роми, які раніше **не вивчали** ромські мову та літературу, але володіють мовою на рівні побутового мовлення.

Основною метою навчального курсу „Ромська мова” є формування та розвиток мовних знань і мовленнєвих навичок та умінь, потрібних і достатніх для забезпечення нормативного усного та письмового спілкування, ознайомлення з основами історії та культури ромського народу та розвиток національної самосвідомості.

Для досягнення цієї мети під час навчання романі в цілому вирішуються такі завдання:

- *мовленнєві*: формування та розвиток навичок та умінь слухати та розуміти усне ромське мовлення, читати, писати та розмовляти на романі;
 - *лінгвістичні*: формування та розвиток певних знань про мову загалом та романі зокрема (структура, функції походження та історія, роль для людини, народу, у суспільстві);
 - *літературні*: прилучення до усної художньої ромської творчості, традицій, ромської літератури як частини світової літератури; розвиток творчих здібностей дитини, читацького, художнього та естетичного її смаку;
 - *народознавчі*: формування та розвиток знань про ромську історію та культуру, спільну історію Ромів та інших народів України;
 - *виховні*: виховання громадянськості та патріотизму, історичної самосвідомості; поваги до інших народів, їх мов та культур і традицій.
-

Мовленнєва лінія передбачає формування *мовленнєвої компетенції* учнів, тобто й вивчення основних мовленнєвознавчих понять, і набуття учнями навичок та умінь з усіх основних видів мовленнєвої діяльності - аудіювання, читання, говоріння, письма. Зважаючи на традиції народу, особлива увага у 5–7 класах приділена аудіюванню та усному мовленню.

Згідно з Державним стандартом **мовна лінія** передбачає формування *мовної компетентності* через засвоєння системних знань про мову як засіб вираження думок і почуттів. Програма, відповідно, передбачає вивчення фонетичної, лексичної, словотворчої, морфологічної, синтаксичної та правописної систем романі. Зважаючи на те, що ромські учні зазвичай володіють українською мовою (чи також / або російською) та вивчають її як мову навчання у школі, вивчення романі доцільно проводити у порівнянні з системами української мови.

У 5 класі учні опановують писання ромським кириличним письмом (абетка на основі кирилиці), у 6 – ромським латинським письмом. Програма не встановлює обмежень чи „привілеїв” для цих графічних форм ромського письма, й учитель на свій розсуд використовує їх, виходячи з потреб та можливостей конкретних учнів (групи, класу). Але бажано, щоб учні користувалися обидвома абетками. Певні відомості учні отримують із історії романі у зв’язку з її індійським походженням. У 9 класі учитель має дві години для ознайомлення учнів з лекіпе – ромським письмом на індійській основі (утім, вивчення цього письма не є програмним завданням).

Літературний компонент представлений добором різних за темами, видами, жанрами тощо оригінальних фольклорних та літературних текстів. Частина текстів є перекладами з фольклору та літератур інших народів України. Окремо передбачено ознайомлення учнів з давньоіндійською літературною традицією, фольклором індійських народів та основними фігурами літератури Індії (Сомадева, Калідаса, Р.Тагор, Ш.Чоттопаддхай та ін.). Вивчення ромської літератури спирається також на знання, зокрема літературознавчі, отримані учнями при засвоєні курсів української та зарубіжної літератур. Вивчення іншомовних літератур забезпечує також компаративний підхід – вчитель, за можливості, проводить порівняння творів ромської літератури з творами іншомовних авторів (жанрове, змістове, сюжетне тощо).

Літературний компонент доповнює **народознавчий**, у складі соціокультурної лінії, яка має за мету формування *соціокультурної компетентності* через засвоєння культурних і духовних цінностей ромського та інших народів, норм суспільної поведінки, виховання любові, поваги до традицій усіх народів, толерантного ставлення до культурних традицій інших народів. Ця лінія реалізується через ознайомлення учнів з основами історії та культури ромського народу, котрий протягом майже тисячоріччя (а можливо – й понад) розвивався на засадах кочового ладу. Робота за цією лінією спирається на вміщених у підручниках та додаткових посібниках текстах, ілюстраціях, практичних завданнях.

Здоров’язбережувальна компетентність формується текстами з відповідною тематикою, а *інформаційно-комунікаційна компетентність* — через використання мультимедійних засобів навчання.

Останньою наскрізною лінією навчання в основній школі є **діяльнісна лінія** (стратегічна), яка має за мету формування *діяльнісної компетентності*. Ця мета досягається формуванням та опануванням мовленнєвими (соціально-комунікативними) поведінковими стратегіями, тобто має виразний практичний характер.

Структурно програми для кожного класу містять:

- зміст навчання відповідно до кожної з ліній (мовленнєвої, мовної, соціокультурної (літературний та народознавчий складники));
- вимоги до навчальних досягнень учнів.

Автори свідомі того, що навчання за цими програмами протягом наступних 5–7 років вестимуть учителі, які мають філологічну освіту з інших мов та літератур (та відповідне основне навантаження), оскільки підготовки вчителів-ромських філологів поки що немає. Отже, такі вчителі застосовуватимуть в навчанні загальнопедагогічні та загальнометодичні принципи, загальні (спільні, придатні) для навчання будь-якої мови засоби та способи, вимоги та норми.

Зокрема йдеться про оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінюючи ці досягнення відповідно до єдиних критеріїв, учителям, утім, доцільно брати до уваги та враховувати, що ромські школярі не мають ані літературномовного середовища, ані розвинутої системи рідномовних ЗМІ, ані інших засобів, котрі підтримують широку суспільно-мовну практику. Сучасний соціолінгвістичний стан романі вимагає коригування критеріїв оцінювання навчальних досягнень саме з романі.

Оцінювання, утім, на нашу думку має будуватися насамперед на принципах **особистісно орієнтованого навчання**, оскільки саме ці принципи сповідують самі автори й тому, розробляючи програми, саме їх мали за методологічну та ціннісну основу. На наш погляд, воно найкраще відповідає менталітету ромських дітей, котрі, з одного боку, з малих років засвоюють прагматичне ставлення до життя й сприймають освіту виключно як засіб для забезпечення життєвих інтересів (власне когнітивний складник діє чи не в останню чергу). З іншого боку, чи не кожна ромська дитина має виразну „виконавську” та творчу індивідуальність і хист – колективна пізнавальна діяльність з відкладеними (не наочними сьогодні) результатами сприймається дуже важко та зазвичай призводить до втрати інтересу, мотивації, а відтак – кидання занять. У випадку вивчення рідної ромської мови та ромської культури мотивація, за нашими спостереженнями, є дуже високою – тут дається взнаки висока національна самосвідомість, бажання „бути як інші – писати та читати по-своєму”, розуміння, що ці знання можуть забезпечити зв'язки з Ромами в інших країнах, а отже – можливість працевлаштування та бізнесу.

Розробляючи програми для 5-9 класів українських шкіл, автори врахували також і досвід навчання ромських мови та літератури в інших країнах, зокрема у Фінляндії, Македонії, Румунії, Угорщині, Словаччині, Чехії.

5 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, з них 4 годин на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року, 2 години резервні)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
I. Мовленнєва лінія (28 год.)	
Аудіювання	
<p>Розвиток навичок сприймання на слух і розуміння:</p> <ul style="list-style-type: none">- художнього тексту обсягом до 250 слів та тривалістю звучання 3-4 хвилини;- публіцистичного, розмовного тексту обсягом до 200 слів та тривалістю звучання 2-3 хвилини. <p>Форми: текст-монолог, текст-діалог (читає вчитель та / або учень, диктор – аудіо-, відеозаписи).</p> <p>Жанри: прислів'я, казки, байки, вірші, пісні, оповідання.</p> <p>Типи: описання, розповідь.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none">- сприймає на слух, розуміє фактичний зміст тексту з першого прослуховування,- відповідає на запитання за змістом тексту;- формулює тему, основну думку тексту, складає власні питання,- пояснює окремі слова та ситуації з тексту;- вміє поділити текст на змістові частини, добирати до них заголовки;- висловлює власну думку про зміст тексту, героїв;- розрізняє між художнім та іншими стилями;- має загальні уявлення про стилі мовлення та сфери вживання кожного стилю;- розрізняє між різними типами мовлення.
Мовлення	
<p>Комунікативна ситуація та її складники (тема, адресат, місце, мета).</p> <p>Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, мовлення, читання, письмо).</p> <p>Види мовлення (усне, письмове)</p> <p>Типи мовлення (монологічне – діалогічне; розповідь, дискусія).</p> <p>Правила спілкування.</p> <p>Мовленнєвий етикет</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none">- знає основні вимоги до мовлення (змістовність, логічність, послідовність, використання різних мовних засобів, точність, виразність, правильність, доречність);- розрізняє між складниками комунікативної ситуації;- знає різні види мовленнєвої діяльності, види й типи мовлення;- знає правила спілкування (ввічливість, доброзичливе ставлення до співрозмовника, заохочення його до висловлювання власної думки; уникнення грубих слів, підвищеного тону);- дотримується правил спілкування;- вживає формули мовленнєвого етикету;

<p>Діалогічне мовлення Розвиток умінь діалогічного мовлення, набутих у початковій школі. Типи діалогів: - етикетні (привітання, прощання, вітання зі святами, звертання, дякування, вибачення); - ситуативні (тему визначає вчитель); - інформаційні (розпитування, опис). Усі діалоги є ігровими.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - розігрує діалоги (у т.ч. з запропонованим початком; з доповненням репліками діалогів інших учнів); - дотримується теми висловлювання та правил спілкування, - вживає формули мовленнєвого етикету; - дотримується послідовності та точності мовлення, використовує різні мовні та позамовні засоби; - має загальні уявлення про види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо), розрізняє монолог, діалог, усне і письмове мовлення;
<p>Монологічне мовлення Розвиток умінь усно та письмово переказувати, декламувати; формування навичок письмового перекладу. Тексти та види роботи з ними: - ознаки тексту, абзацування; - простий план тексту; - усне переказування (докладне, стисле, вибіркоче, 1-2 хвилини залежно від виду переказування: - докладне переказування художнього тексту розповідного, описового характеру; - вибіркоче описове переказування; - стисле переказування сюжету, змісту; - відгук (власна думка, роздум) на прочитаний, слуханий текст (у т.ч. діалогічний). Тексти для переказування не перевищують 12 речень, переказ може відбуватися також з опорою на малюнки, інші візуальні засоби. Письмовий переклад з романі українською та навпаки окремих словосполучень, речень, текстів до 5 коротких речень (5-6 слів).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - знає основні ознаки тексту; - вміє абзацувати; - усно та письмово укладає простий план тексту; - усно переказує художній текст; - висловлює власне ставлення до змісту переказуваного; - має навички декламування; - виявляє помилки у власному та чужому мовленні, виправляє їх; - складає усний відгук; - оцінює свою відповідь та мовлення інших учнів.
<p>Читання</p>	
<p>Формування навичок та умінь читання. Види читання: - мовчки (70-80 слів на хвилину) - вголос (60-70 слів на хвилину) Тексти: художні. Жанри: казка, розповідь, вірші, загадка, прислів'я, скороговки, пісні.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виразно читає вголос і розуміє фактичний зміст тексту з першого слухання; - виокремлює логічно завершені частини; - відповідає на запитання за змістом прочитаного; - виокремлює незнайомі (нові) зліва; - встановлює значення нових слів (за контекстом, з допомогою словника).

Письмо	
Формування навичок та умінь писання рідною мовою.	Учень: - уміє списувати з дотриманням орфографічної норми; - уміє писати зорово-слухові диктанти та невеличкі тексти по пам'яті; - уміє писати вітальні листівки, короткі тексти, складені самостійно.
II. Мовна лінія (22 годин)	
Загальні відомості про ромську мову (1 год.)	Учень: - має загальне уявлення про ромську мову (її місце серед інших мов, «генетичні» зв'язки, поширеність); - розуміє значення мови в житті людини й суспільства.
Фонетика. Орфоєпія. Графіка	
Формування навичок та умінь орфоєпічного мовлення, писання рідною мовою. Ромська абетка (кирилична). Ромські звуки: творення, особливості вимови. Відмінності між ромськими та українськими звуками, письмом. Правопис ненаголошених голосних [e], [ы], [o] та звуку [ə]. Правопис придихових (аспированих) приголосних [к'], [ч'], [п'], [т'], африкатів [дж], [дз] (букви кІ, чІ, пІ, тІ, ж). Правопис м'яких приголосних та голосних звуків після м'яких, шиплячих та африкатів. Правопис звуків [x], [h], [g] (букви х, г). Правопис звуку [r] (буква р). Правопис кінцевих дзвінких приголосних. Складування. Правила перенесення.	Учень: - знає ромську кириличну абетку, відмінності між ромськими та українськими буквами; - уміє правильно використовувати букви ромської кириличної абетки (орфограми); - уміє списувати текст та самостійно перевіряти написане; - знає орфоєпічні норми; - вміє орфоєпічно правильно вимовляти звуки, звукосполучення; - знає правила складоподілу та перенесення.
Слово	
Формування базового знання про слово як основну одиницю мовлення та лексику як історичне надбання народу, навички користуватися словником (орфографічним, перекладним)	Учень: - знає поняття про слово, лексику; - знає про походження ромської лексики; - має навичку користуватися словниками.
Будова слова та словотвір	
Формування базового знання про будову ромського слова, відмінності між будовою ромського та українського слова; про словотвірні засоби та моделі; формування навички морфемного аналізу.	Учень: - знає правила морфемного аналізу; - уміє виокремлювати структурні одиниці слова (корінь, суфікс, закінчення); - знає різницю між словозмінними та словотвірними суфіксами; - знає основні словотвірні моделі; - уміє утворювати спільнокореневі слова.

Морфологія	
<p>Формування базових знань про частини мови в романі в цілому, іменник, артикль, прийменник, займенник, прикметник та дієслово зокрема.</p> <p>Іменник (рід, число). Формозміна іменників. Клична форма.</p> <p>Артикль. Формозміна артикля.</p> <p>Присвійні та релятивні форми на <i>-кіро/-гіро, -кро/-гро, -ко/-го</i>.</p> <p>Прийменники (просторові, часові). Родові (артикльовані) форми прийменників. Суфіксальні форми іменників з прийменниковим значенням. Прийменникові звороти.</p> <p>Дієслово. Відсутність інфінітиву. Незв'язане та зв'язане дієвідмінювання у теперішньому часі, імперфекті, перфекті. Особи та особові займенники.</p> <p>Прикметники (родові форми).</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає загальне значення, морфологічні ознаки іменника, артикля, прийменника, займенника, прикметника та дієслова; - уміє розрізняти між власними та загальними іменниками, іменниками на позначення істот і неістот, конкретними та абстрактними іменниками; , - знає суфіксальну систему ромського іменника та її функціональну відповідність українським відмінкам; - знає ромську систему особових займенників; - уміє визначити морфему (розкладати слово), змінювати іменники та артиклі в однині та множині, утворювати та вживати присвійні та релятивні форми іменника та відповідні присвійні та релятивні іменникові конструкції, правильно вживати дублетні форми іменника – суфіксальні та родово-прийменникові, вживати родові форми прикметника та узгоджувати їх з іменником, вживати зв'язані дієслівні конструкції з різноособовими актантами; - уміє дієвідмінювати в усіх часових формах.

III. Соціокультурна лінія (14 годин)

Ромські література, історія та культура	
<p>Формування початкових знань з історії та культури народу, розвиток мовленнєвих навичок на матеріалі народної творчості.</p> <p>Ознайомлення з історією ромського народу.</p> <p>Індія – прабатьківщина Ромів.</p> <p>Кочівля та осілість.</p> <p>Калітраш (знищення Ромів нацистами).</p> <p>Роми України.</p> <p>Історія своєї родини.</p> <p>Ромські історія та культура у мистецтві інших народів (література, кіно, малярство).</p> <p>Ромський національний гімн.</p> <p>Ромська народна творчість (казки, легенди, прислів'я, народні пісні).</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає про походження ромського народу та його шлях до України; про спільну долю народів України; про знищення Ромів та інших народів під час фашизму та Другої світової війни; про увагу до Ромів з боку інших народів та держави; про національний гімн; - знаходить Індію та Україну на географічній мапі, показує шлях Ромів до України; - стисло розповідає про історію своєї родини; - висловлює думки щодо кінофільму та картин; - співає ромський національний гімн, пояснює різницю між державним та національним гімнами; - знає та розповідає 4-5 казок та легенд, до 20 прислів'їв, співає 4-5 пісень).

6 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, з них 4 годин на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року, 2 години резервні)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Повторення вивченого у 5 класі	
Ромська абетка та письмо. Ромський фольклор. Основні відомості з давньої історії ромів. Роми України.	
I	
Аудіювання Подальший розвиток навичок сприймання на слух і розуміння: - художнього тексту обсягом до 300 слів та тривалістю звучання 3-4 хвилини; - публіцистичного, розмовного тексту обсягом до 250 слів та тривалістю звучання 2-3 хвилини. Форми: текст-монолог, текст-діалог (читає вчитель та / або учень, диктор, – аудіо -, відеозаписи). Жанри: прислів'я, казки, байки, вірші, пісні, невеличкі оповідання. Типи: описання, розповідь, міркування.	Учень: - сприймає на слух, розуміє зміст прослуханого тексту, - відповідає на запитання за змістом тексту; - формулює тему, основну думку тексту, складає власні питання, - розуміє окремі слова та ситуації з тексту; - вміє поділити текст на змістові частини, добирати до них заголовки; - має власну думку про зміст тексту, героїв; - розрізняє між художнім та іншими стилями; - розрізняє між різними типами мовлення.
Мовлення Формування навичок правильного спілкування з дотриманням правил мовленнєвого етикету. Діалогічне мовлення Подальший розвиток умінь діалогічного мовлення. Типи діалогів: - етикетні (привітання, прощання, вітання зі святами, звертання, дякування, вибачення); - ситуативні (тему визначає вчитель); - інформаційні (розпитування, опис). Монологічне мовлення: подальше формування навичок усного переказу (тексти за обсягом 100-120 слів). Розвиток навичок письмового перекладу з романі українською та навпаки текстів до 50 слів.	Учень: - знає і реалізує на практиці основні вимоги до мовлення (змістовність, логічність, послідовність, використання різних мовних засобів, точність, виразність, правильність, доречність); - знає правила спілкування (ввічливість, доброзичливе ставлення до співрозмовника, заохочення його до висловлювання власної думки; уникнення грубих слів, підвищеного тону); - дотримується правил спілкування; - вживає формули мовленнєвого етикету; - розігрує діалоги (у т.ч. з запропонованим початком; з доповненням репліками діалогів інших учнів); - дотримується послідовності та точності мовлення, використовує різні мовні та позамовні засоби;

<p>Читання Дальший розвиток уміння читати вголос (до 120 слів на хвилину) та мовчки (70-80 слів на хвилину).</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виразно читає вголос і розуміє зміст тексту з першого слухання; - виокремлює логічно завершені частини; - відповідає на запитання за змістом прочитаного; - виокремлює незнайомі (нові) слова і встановлює їх значення (за контекстом, за допомогою словника).
<p>Письмо Подальший розвиток навичок та умінь писання рідною мовою, у тому числі абеткою на основі латинського письма.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - списує текст з дотриманням орфографічної норми; - пише під диктовку та по пам'яті; - пише вітальні листівки, короткі тексти, складені самостійно.
<p>II. Мовна лінія (24 годин)</p>	
<p>Загальні відомості про ромські діалекти (1 год.)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - має загальне уявлення про діалектне членування ромської мови, рівноправність діалектів та їх роль у розбудові літературної мови.
<p>Фонетика. Орфоепія. Графіка</p>	
<p>Розвиток умінь орфоепічного мовлення, писання рідною мовою. Ромська абетка (латинка). Правила відповідності між кириличним та латинським ромським письмом.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає ромську латинську та кириличну абетки; відмінності між ромським письмом латинкою та письмом виучуваної іноземної мови; орфограми; - уміє читати тексти кириличним та латинським письмом з дотриманням орфоепічних норм та правильним інтонуванням; правильно перекладати кириличне письмо на латинське та навпаки й перевіряти написане; співставляти ромське письмо латинкою з письмом виучуваної іноземної мови.

Лексика	
<p>Формування умінь використовувати словесне багатство в мовленні. Синоніми, антоніми, пароніми, омоніми. Рідномовні та запозичені слова.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє поняття синонімії, антонімії, паронімії та омонімії; - вміє використовувати синоніми, антоніми, пароніми, омоніми в мовленні; - вміє відрізнати рідномовні слова від запозичених.
Будова слова та словотвір	
<p>Формування умінь словотвірного (морфемного) аналізу, уміння творення нових слів та їх розуміння їх семантики (семантичних відтінків). Творення іменників, прикметників, дієслів, прислівників, числівників</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - уміє роботи морфологічний аналіз; - уміє розрізнати то пояснювати семантичні відтінки між однокореновими словами (семантико-дериваційний аналіз).
Морфологія та синтаксис	
<p>Розвиток знань про частини мови, формування знань про синтаксичні функції частин мови, формування умінь синтаксичного аналізу речення. Іменник: творення, синтаксичні функції. Прикметник: ступені порівняння. Творення. Функції в реченні. Числівник: розряди (кількісні, порядкові тощо). Формозміна числівників. Узгодження з іменниками. Творення. Займенник: розряди (питальні, неозначені, означені тощо). Прості, складні та складені дієслова. Дієслівні модифікатори (післялоги). Функції дієслова в реченні.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає правила творення іменників, прикметників, числівників; - знає синтаксичні функції іменника, прикметника, числівника, дієслова; - знає розряди числівників та займенників; - уміє творити нові слова (відповідні частиномовні словотвірні моделі) - уміє визначати синтаксичну роль виучуваних частин мови; - розуміє семантичну та синтаксичну різницю між прийменниками та дієслівними модифікаторами; - уміє творити дієслова з допомогою модифікаторів.
III. Соціокультурна лінія (20 годин)	
Ромські література, історія та культура	
Формування базових знань з історії та культури народу, розвиток мовленнєвих навичок на матеріалі творів художньої літератури.	
Ромська народна творчість та художня література	
<p>Ромські чарівні казки. Ромські короткі оповідання. „Махабхарата“. Казки індійських народів. А. Русенко: одна казка з „Три сестри“. І. Феркова: одна казка з „Знайшов собі життя“. М. Козмиренко, О. Дулькевич, О. Деметер-Чарська, Н. Белугіна (вірші на вибір учителя). В. Бамбула: одне оповідання з твору „Циганська доля – що вітер у полі“.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає про основних героїв та основні події в „Махабхараті“, про роль цього твору для культури Індії та світу; відомості про ромських авторів, твори яких учили; про роль творчості в житті людини; про місце казки в ромській культурі; - розповідає про почуте; пише невеличкі твори на тему почутих (вивчених) казок, віршів, оповідань (у т. ч. типу „вигадай своє“); аналізує почуте, самостійно визначає тему, ідею, дає оцінку діям та подіям.

Ромські історія та культура

Подорож до Індії. Ромський традиційний одяг. Ромські традиційні танці. Видатні Роми. Ромський національний прапор.

Учень:

- знає основні міста Північної та Центральної Індії, давні пам'ятки (Мохенджо Даро, Харапу та ін.);
- знає елементи традиційного одягу та їх функції;
- знає про походження та розвиток традиційних танців;
- знає про ромський національний прапор;
- показує на мапі основні міста Північної та Центральної Індії, стисло розповідає про Індію;
- називає елементи одягу та пояснює їх призначення;
- називає та показує елементи танців;
- стисло розповідає про І. Ром-Лебедева, Х.Ковпака, М. Сліченка, Л. Мануша, Ч. Чапліна та ін.;
- розповідає про появу ромського національного прапора, про символіку його кольорів та частин.

7 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, з них 4 годин на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року, 2 години резервні)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Повторення вивченого у 6 класі	
Ромське кириличне та латинське письмо. Іменні частини мови. Основні відомості з історії Ромів.	
I. Мовленнєва лінія (10 год.)	
Аудіювання Сприймання на слух і розуміння: - художнього тексту обсягом до 300 слів та тривалістю звучання 3-4 хвилини; - публіцистичного, розмовного тексту обсягом до 200 слів та тривалістю звучання 2-3 хвилини. Форми: текст-монолог, текст-діалог. Жанри: казки, байки, вірші, пісні, оповідання. Типи: описання, розповідь, міркування.	Учень: - сприймає на слух і розуміє зміст тексту з першого прослуховування, - сприймає тему, основну думку тексту, складає власні питання, - розуміє і пояснює окремі слова та ситуації з тексту; - ділить текст на змістові частини, добирає до них заголовки; - має власну думку про зміст тексту, героїв; - розрізняє художній, публіцистичний та розмовний стилі; - розрізняє типи мовлення.
Мовлення Подальший розвиток умінь та навичок спілкування. Мовленнєвий етикет	Учень: - дотримується правил спілкування (ввічливість, доброзичливе ставлення до співрозмовника, заохочення його до висловлювання власної думки; уникнення грубих слів, підвищеного тону); - вживає формули мовленнєвого етикету;
Діалогічне мовлення Подальший розвиток умінь діалогічного мовлення. Відтворення діалогів різних типів та їх укладання.	- відтворює і розігрує діалоги відповідно до комунікативної ситуації; - дотримується теми висловлювання та правил спілкування, - вживає формули мовленнєвого етикету; - дотримується послідовності та точності мовлення, використовує різні мовні та позамовні засоби;
Монологічне мовлення Формування навичок публічного мовлення.	Учень: - знає різницю між побутовим та публічним мовленням; - має базові навички публічного мовлення.

<p>Читання. Подальший розвиток техніки читання кириличним та латинським письмом, формування навичок виразного читання.</p> <p>Види читання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мовчки (90-100 слів на хвилину) - вголос (100-120 слів на хвилину) <p>Тексти: художні, публіцистичні.</p> <p>Жанри: казка, оповідання, вірші, загадка, прислів'я, скоромовки, пісні.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виразно читає вголос і розуміє зміст тексту з першого слухання; - виокремлює логічно завершені частини; - відповідає на запитання за змістом прочитаного; - встановлює значення нових слів (за контекстом, за допомогою словника).
--	---

<p>Письмо</p> <p>Подальший розвиток навичок та умінь писання рідною мовою, у тому числі абеткою на основі латинського письма</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - списує текст з дотриманням орфографічної норми; - пише речення та невеличкі тексти під диктовку; - пише вітальні листівки та короткі тексти, складені самостійно.
---	---

II. Мовна лінія (25 годин)

Лексикологія та лексикографія

<p>Формування лексикографічних навичок. Укладання словників (тематичних).</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розуміє поняття «лексикологія» та «лексикографія»; - має навички укладанням словників.
---	---

Морфологія та синтаксис

<p>Розвиток знань про частини мови, формування знань про синтаксичні функції частин мови, формування умінь синтаксичного аналізу речення.</p> <p>Дієслово: творення, синтаксичні функції. Складні дієслова. Дієслівні звороти. Активні та пасивні форми. Дієслова з модифікаторами. Граматичні значення форм теперішньо-майбутнього часу на -а. Умовний спосіб. Каузатив. Класифікація дієслів.</p> <p>Дієприкметник. Ознаки, творення, синтаксичні функції, звороти, перехід в інші частини мови.</p> <p>Дієприслівник. Ознаки, творення, синтаксична роль. Часові форми в реченні. Стилїстична роль дієприслівників.</p> <p>Словосполучення: види, типи. Відмінність від речень. Предикативність / непередикативність. Предикативи з -ло (-лі, -ле)</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає усі морфологічні ознаки, правила творення, синтаксичну роль дієслова, дієприкметника та дієприслівника; - знає поняття «(не)передикативність»; - розуміє різницю між словосполученням та реченням; - утворює дієслова, дієприкметники та дієприслівники, правильно вживає їх в усному та письмовому мовленні; - уміє визначати їхні морфологічні ознаки та правильно класифікують; вживають різні форми умовного способу, теперішньо-майбутнього часу на -а; - уміє перетворювати словосполучення на речення та навпаки; - уміє перетворювати предикативи з -ло (-лі, -ле) на речення та навпаки.
---	--

III. Соціокультурна лінія (29 годин)

Ромські література, історія та культура

Поглиблення знань з історії та культури народу, розвиток мовленнєвих навичок на матеріалі творів художньої літератури.

Ромська художня література. Ромська тема в інших літературах

Р. Тагор (біографія, два-три вірші на вибір учителя).
Ромські оповідання про творення світу та про місце Ромів у світі.
Сорбон: повість „Джугі“.
Г. Деметерова: два-три оповідання зі збірки „Ром до рома шлях знайде“.
Становлення ромської літератури та мистецтва у СРСР (кінець 20 – 30 рр. XX ст.).

Учень:

- знає про роль і місце Р. Тагора в історії світової культури;
- знає про національну космогонію;
- знає про умови написання повісті „Джугі“, її основну тему та ідею;
- знає про причини та основні етапи появи та знищення ромської літератури та мистецтва у довоєнному СРСР;
- аналізує вірші Р. Тагора, оповідання про створення світу, повість „Джугі“ та виконує творчі завдання за цими та іншими вивченими творами;
- системно пояснює причини появи та знищення ромської літератури та мистецтва в СРСР.

Ромські історія та культура

Індостан. Індія, Пакистан, Непал, Бангладеш, Шрі Ланка, Іран.
Ромська історія: наукові та ненаукові теорії та погляди.
Ромська нація в Європі та світі: XX сторіччя.
Ромські музеї (музеї ромської культури в Брно, Білій Церкві, Самборі, Одесі, Тарнуві, Софії та ін.).
8 квітня – Міжнародний день Ромів.

Учень:

- знає, що прабатьківщиною Ромів були райони сучасної Індії та Пакистану, що в Індії романи не має прямих „родичів“ і стоїть у класифікації мов окремо;
- знає, що існує величезна кількість фантастичних „теорій“ про походження та життя Ромів і дуже мало справді наукових тверджень;
- знає про склад ромської нації у світі;
- знає про колекції музеїв ромської культури;
- знає про Міжнародний день Ромів, його появу та святкування;
- показує на мапі вивчені країни та окремі райони в Індії та Пакистані, пов'язані з походженням Ромів;
- пояснює, чому та чи інша теорія про походження Ромів є науковою чи антинауковою;
- розповідає про етнічний склад ромської нації та причини утворення різних етногруп;
- розповідає про музейні колекції;
- бере участь у святкуванні Міжнародного дня Ромів.

8 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, з них 4 годин на повторення матеріалу на початку та наприкінці навчального року, 2 години резервні)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Вступний урок (1 год.): ромська мова та ромська нація у світі та в Україні	Учень: -знає про сучасний розвиток романі; поточний стан справ зі становленням ромської нації.
Повторення вивченого у 7 класі (1 год.)	
Граматичний матеріал (дієслово, дієприкметник, дієприслівник). Ромська історія.	
I. Мовленнєва лінія (20 год.)	
Аудіювання Сприймання на слух і розуміння: - художнього тексту обсягом до 300 слів та тривалістю звучання 3-4 хвилини; - публіцистичного, розмовного тексту обсягом до 200 слів та тривалістю звучання 2-3 хвилини. Жанри: прислів'я, казки, байки, вірші, пісні, оповідання. Типи: описання, розповідь, міркування.	Учень: - сприймає на слух, розуміє фактичний зміст тексту з першого прослуховування, - формулює тему, основну думку тексту, складає власні питання, - пояснює окремі слова та ситуації з тексту; - формує власну думку про зміст тексту, поведінку героїв; - розрізняє між художнім та іншими стилями; - розрізняє між різними типами мовлення.
Мовлення Укладає висловлювання відповідно до комунікативної ситуації усно та письмово. Мовленнєвий етикет. Усне монологічне мовлення. Дальший розвиток умінь публічного та виразного мовлення, вмінь ведення дискусії. Письмове монологічне мовлення: формування навичок написання переказів, повідомлень, анотацій, доповідей.	Учень: - дотримується правил спілкування; - вживає формули мовленнєвого етикету; - укладає власні висловлювання (усно та письмово); - пише повідомлення, анотації, тези доповідей; - пише перекази за темою, визначеною вчителем.

<p>Читання Розвиток і удосконалення техніки читання. Розвиток навичок виразного читання. Види читання: - мовчки (100-120 слів на хвилину) - вголос (120-150 слів на хвилину) Тексти: художні, публіцистичні. Жанри: казка, оповідання, вірші, загадка, прислів'я, скоромовки, пісні.</p>	<p>Учень: - читає вголос та мовчки відповідно до визначених нормативів; - виразно читає вголос; - встановлює значення нових слів (за контекстом, за допомогою словника).</p>
---	---

<p>Письмо Розвиток і удосконалення навичок та умінь писання рідною мовою.</p>	<p>Учень: - уміє списувати з дотриманням орфографічної норми; - уміє записувати під диктовку та по пам'яті; - уміє писати вітальні листівки, укладати невеличкі тексти самостійно.</p>
---	---

II. Мовна лінія (20годин)

Лексикологія

<p>Формування навичок перекладу (лексико-семантичної та синтаксично - семантичної компетенції). Переклад ромською мовою / українською мовою творів (уривків з творів) різних жанрів.</p>	<p>Учень: - знає основні правила перекладу (перекладацької роботи); - знає про міжмовну та міждіалектну омонімію; - має навички перекладу рідною мовою та з рідною мови текстів різного жанру.</p>
---	---

Синтаксис.

<p>Розвиток знань про синтаксис, синтаксичні функції, уміння синтаксичного аналізу речення. Речення просте та складне. Просте речення: структура, члени речення (головні, другорядні, поширювачі). Ознаки та визначення членів речення. Види простого речення. Однокладні, двоскладні. Означено-особове, неозначено-особове, безособове, називне речення. Перетворення словосполучень (предикативних, непередикативних) на речення. Пунктуація у простих реченнях (пунктограми).</p>	<p>Учень: - знає будову та типи простого речення; - уміє робити синтаксичний аналіз простого речення, встановлюючи синтаксичні функції слів; - уміє перетворювати словосполучення на прості речення та навпаки; - уміє правильно ставити розділові знаки.</p>
--	---

III. Соціокультурна лінія (24 годин)

Ромські література, історія та культура

Поглиблення знань з історії та культури народу, розвиток мовленнєвих навичок на матеріалі творів художньої літератури.

Ромська художня література. Ромська тема в інших літературах	
<p>Література народів Індії. Л. Селютина: роман „Циганка Рубінта”. Творчість М. Козимиренка (біографія, огляд, жанри, ліричний герой, переклади). Творчість О. Германо (огляд, основні твори, герої). Образ ромів в українській літературі (М. Коцюбинський „Дорогою ціною”, М. Старицький „Циганка Аза”, О. Кобилянська „Земля” та ін.). Ромська література на Європі (Р. Джурич, А. Краснічі, М. Романов, Й. Нунев, Т. Димич та ін.).</p>	<p>Учень: знає про народи Індії та їх літератури; знає про творчий шлях Л.Селютиної, М. Козимиренка та О. Германо; знає про роль ромської балканської літератури у становленні ромської літератури як суспільного явища; знає про художнє відтворення спільної історії Ромів та інших народів в Україні за царату; - аналізує прочитані твори, висловлює власне ставлення до героїв; - порівнює переклади ромською мовою з оригіналом та роблять висновки щодо адекватності / неадекватності та відповідних причин.</p>
Ромські історія та культура	
<p>Історичний шлях Ромів з Індії (міграційні шляхи, причини виходу, свідоцтва, періодизація). Початок наукової історії Ромів. Ромологія. Вплив ромської культури на культури інших народів (Україна, Росія, Угорщина, Іспанія). Ромські театри та театральне мистецтво (Київ, Москва, Софія, Кошиці та ін.).</p>	<p>Учень: знає, коли, чому та як предки Ромів вийшли з Індії (різні думки з цього приводу); знає, що ромська культура значною мірою вплинула на культури інших народів, внаслідок чого виникли, наприклад, вербункош, чардаш, певною мірою фламенко, також іспанське „канте хондо”, отримало розвиток музичне виконавство у Кримських татар, хоровий спів у Росії XIX ст. тощо; знає основні історичні та творчі дані про провідні ромські театри Європи; - показує міграційні шляхи, називає періоди міграції; пояснює, за яких умов та причин зберігався кочовий спосіб життя; - пояснює причини ромського впливу на музичне мистецтво інших народів; - розповідає про ромське театральне мистецтво.</p>

9 клас

(70 годин, 2 години на тиждень, з них 2 години на повторення матеріалу на початку навчального року, 2 години резервні)

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Вступний урок (1 год.). Ромська мова та ромська нація у світі та в Україні	Учень: - знає про поточний стан ромської мови, культури в Україні та світі.
Повторення вивченого у 8 класі (1 год.)	
Синтаксис (просте речення). Ромська історія.	
I. Мовленнєва лінія (24 год.)	
Аудіювання Удосконалення навичок сприйняття на слух і розуміння текстів різних за стилями, жанрами та типами: - художнього тексту обсягом до 300 слів та тривалістю звучання 3-4 хвилини; - публіцистичного тексту обсягом до 200 слів та тривалістю звучання 2-3 хвилини.	Учень: - сприймає на слух, розуміє фактичний зміст тексту з першого прослуховування, - відповідає на запитання за змістом тексту; - формулює тему, основну думку тексту, складає власні питання, - вміє поділити текст на змістові частини, добирати до них заголовки; - висловлює власну думку про зміст тексту, поведінку героїв; - розрізняє між художнім та іншими стилями; - має загальні уявлення про стилі мовлення та сфери вживання кожного стилю; - розрізняє між різними типами мовлення.
Мовлення Діалогічне мовлення Удосконалення умінь та навичок діалогічного мовлення: відтворення та укладання діалогів різних типів.	Учень: - виразно читає і розігрує діалоги; - дотримується теми висловлювання та правил спілкування, - вживає формули мовленнєвого етикету; - дотримується послідовності та точності мовлення, використовує різні мовні та позамовні засоби;
Монологічне усне мовлення. Удосконалення умінь публічного та виразного мовлення, ведення дискусії. Монологічне письмове мовлення. Розвиток і удосконалення умінь написання зв'язних текстів та їх редагування (описи, спогади, документи).	- усно та письмово укладає простий та складний план тексту; - усно та письмово переказує текст; - укладає власне висловлювання за змістом прочитаного; - вміє декламувати; - виявляє помилки у власному та чужому мовленні, виправляє їх; - складає усний та письмовий відгук; - оцінює свою відповідь та мовлення інших учнів.

<p>Читання</p> <p>Удосконалення техніки та виразності читання.</p> <p>Види читання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - мовчки (120-150 слів на хвилину) - вголос (150-200 слів на хвилину). 	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виразно читає вголос і розуміє фактичний зміст тексту з першого слухання; - виокремлює логічно завершені частини; - відповідає на запитання за змістом прочитаного; - встановлює значення нових слів; <p>читає вголос та мовчки відповідно до норм читання.</p>
<p>Письмо</p> <p>Розвиток та удосконалення навичок та умінь писання рідною мовою.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - списує з дотриманням орфографічної норми; - пише під диктовку речення та тексти; - пише перекази, вітальні листівки; - укладає тексти самостійно.
<p>II. Мовна лінія (18 годин)</p>	
<p>Діалектологія. Історія мови</p>	
<p>Поняття про діалект та говірку.</p> <p>Ромські діалекти: поширення, особливості.</p> <p>Історія романі.</p> <p>Ромське індійське письмо.</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає що таке діалект, говірка та розрізняє між ними; - знає мовні особливості основних ромських діалектів; - знає, що всі ромські діалекти рівні (немає „кращих”, „чистіших”, „старших”, „багатих” тощо); - знає основні відомості про історію романі; - знає про ромське письмо на основі письма деванагарі та про системи індійського письма; - уміє визначити діалект (говірку) по характерних лексичних, морфологічних ознаках; - уміє розповісти про основні історичні етапи романі.
<p>Синтаксис</p>	
<p>Розвиток знань про синтаксис, синтаксичні функції, уміння синтаксичного аналізу речення.</p> <p>Складне речення.</p> <p>Складносурядне речення: структура, засоби зв'язку.</p> <p>Складнопірядне речення: особливості складнопірядних в романі (труднощі перекладу). Структура, засоби зв'язку. Види та типи складнопірядних речень.</p> <p>Безсполучникові речення. Слова-речення.</p> <p>Пунктуація у складних реченнях (пунктограми).</p>	<p>Учень:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знає структуру та ознаки, засоби зв'язку частин складного речення; - знає назви частин у складнопірядному реченні; відмінності між складними реченнями в романі та мовах інших народів; - уміє аналізувати текст, визначаючи в ньому різні види та типи речень, зв'язки між частинами речень; - уміє трансформувати складні речення у прості та навпаки; - уміє будувати складні синтаксичні конструкції; - уміє правильно ставити розділові знаки.

III. Соціокультурна лінія (24 годин)

Ромські література, історія та культура

Поглиблення знань з історії та культури народу, розвиток мовленнєвих навичок на матеріалі творів художньої літератури.

Ромська художня література.

Література народів Індії.
Творчість М.Максимоффа, Папуши, Р.Джурича, Е. Дембицького.
Ромська література Угорщини.
Література про Калітраш.
Переклади Святого Письма ромською мовою та їх роль у становленні ромської мови та ромської культури.

Учень:

- знає про народи Індії та їх літератури;
- знає про життєвий та творчий шлях М.Максимоффа, Папуши, Р. Джурича та ін.;
- знає про роль ромської літератури в Угорщині у становленні ромської літератури як суспільного явища;
- знає про роль перекладів Святого Письма у культурі європейських та інших народів та зокрема в ромській культурі;
- знає про Калітраш та її відбиття у ромській художній літературі та художній літературні інших народів;
- аналізує прочитані твори, висловлює своє ставлення до героїв;

Ромські історія та культура

Історія ромів у європейських країнах XV–XX ст. Калітраш.
Сучасна ромська музична культура.
Ромські засоби масової інформації.

Учень:

- знає коли, чому та як Роми розселилися по європейських країнах;
- знає про ставлення до Ромів з боку різних держав;
- знає про основні форми сучасного ромського музичного мистецтва;
- знає про основні ромські ЗМІ та їх роль в розвитку мови та творенні ромської нації;
- розповідає про причини та шляхи міграцій та оселення в різних країнах, про відповідні наслідки;
- розповідає про форми, тенденції, здобутки та втрати у сучасній ромській музичній культурі, формулює своє ставлення до цих тенденцій;
- орієнтується в ромських ЗМІ та добирає з них інформацію на задану тему.

Автори: С.М.Єрмошкін, І.Г.Мисик, О.С.Семенова